

Det er ikke altid indlysende

– Undervejs mod en film

Jørgen Leth

Det er ikke altid indlysende at der kan laves film om litteratur. Det afgørende er om man netop kan finde et greb. Det er vigtigt at fastslå nogle spilleregler. Jeg er tilhænger af enkelthed. Men enkeltheden skal være mættet. Jeg synes at opgaven er vanskelig – men udfordrende. Jeg har i mit arbejde med film altid været meget optaget af forbindelsen mellem ord og billede.

Det kan aldrig være en let opgave at lave en film, hvor de skrevne ord er emnet. Man kan alt for let komme til at forgribe sig på forklaringer og illustrationer, som vil banalisere teksten og dens ophavsmænd. Det er ikke hensigten at popularisere en digter, som selv er meget bevidst om den aura, han ønsker sig omgivet af. Søren Ulrik Thomsen har ikke brug for nogen udvanding af sit eget værk og image. Men vi, hans læsere, man kunne lidt mere udflydende sige det danske kulturmiljø, har brug for et filmisk portræt af en betydelig digter som ham.

Søren Ulrik Thomsens digte er meget rige på billeder, som kan invitere til at blive fortolket fotografisk. Men der er en meget stor fare ved at filme elementer i digte. Det er, at illustration af et digt er banaliserende.

Det vigtige er at finde en modus, hvor det kan lade sig gøre at aktivere nogle af invitationerne i digtsamlingerne uden at banalisere, uden at forstyrre tekstaflæsningen – for i stedet at åbne syner. Jeg er interesseret i at se hvordan tekst smitter af på billede og omvendt. Og i hvordan et kort musikfragment kan kaste et lys ind

over betydninger. Jeg er fascineret af hvad man kan gøre med forskydning af lyd og billede, med synkopering af filmens sprog.

Når vi nærmer os emnet: en film om en digter og hans værk, så gør man straks op: Hvad har vi?

Vi har digterens person, krop og blod. Vi har hans ord, hans stemme, hans tekst. Vi har hans hånd, hans omgivelser, hans rum. Vi vil arbejde i nogle øjeblikke. Kan vi indfange momenter af det liv, der er baggrund for de digte? Hvilke billeder skal indgå i inventariet? Vi må tilstræbe enkelhed. Det er det vigtigste. Vi kan ikke lave alting. Vi kan f.eks. ikke udtømme værket og skal ikke forsøge på det. Det vil være en uforsigtig illusion at bare tro, man kan være repræsentativ i en film. Give den definitive sandhed. Det er også en kedelig ambition. Man kan i bedste fald lave en inspireret subjektiv historie om emnet. Man kan lade sig inspirere og lade sig løfte.

Vi kan hurtigt indkredse hvad filmen ikke skal være og ikke skal gøre. Filmen skal ikke være litteraturkritik. Den skal ikke bringe andres udsagn om digteren. Den skal ikke være en illustreret tekst. Den skal ikke være kedelig. Den skal ikke være for smagfuld. Den skal ikke være for pligttopfyldende.

Den skal derimod være frisk. Den skal åbne. Den skal invitere til at opleve og lukke sanserne op. Den skal give en rejse ind i et univers.

Vejret er en vigtig ingrediens i Thomsens poetiske univers. Hvordan filme vejret? Det er altid en af de store udfordringer på film. Det er vigtigt at indfange regnen, styrtregnen uden for vinduet, måske „en regnprikket sø“.

Andre ting som forekommer mig virkeligt inspirerende, er de meget konkrete situationer som „den sorte øl jeg fik skænket“, hvor jeg forestiller mig at sende en hilsen til Jean-Luc Godards vidunderlige kaffescene fra Kineserinden (tror jeg). Det man ser er ikke en mand der får skænket øl i glasset, men nær af hånd og øl, gående til ultranær studie af skummets bristende bobler på toppen af øllet. Således voodooiserende kan man håndtere nogle detaljer fra digtene. Der er oplagte ting som „gasblussets skælven“, og „lad mig

se solen skære sig igennem min morgenthes tåge af mælk" (ja, det er jo bare at vente på miraklet), jeg vil også gerne lave et popartbillede som „brændende blad“, „som tomme godsvogne“ får mig til at erindre min egen fascination med en rangerstation i Kinafilmen, og vidunderlige syner som man kan håbe på kan inspirere til billedfund, som f.eks. „himlens og jordens mørke kun skilt af en blændende flænge“, og „jeg så mørket og lyset på flugt fra hinanden“, – himlen er et stort emne her, umådeligt udfordrende som altid – og hvorfor ikke forsøge at lave det ultimative kærlighedsbillede (måske) i „to elskende lys lignes ud i klinisk ekstase“? Jeg har altid haft lyst til at lave netop dette billede.

Jo mere jeg ser på disse tilbud, jo mere forekommer det mig at der kan praktiseres en spændende leg med en slags „stempling“ af billederne, med løsrevne sætninger fra digtene trykt på billedet, og smidt ind som serier. Sådan at det asynkrone indimellem modstilles med virkeligt synkrone sublimе øjeblikke.

„Regnprikket sø“ har jeg før nævnt, det drejer sig jo bare om ventetid, ventetid, men jeg kender en fotograf som vil elske det.

„Et af de rustrøde nattog“, og „udenfor styrter det ned“ er givne, „ligeledes „vinduet åbner ind til mit rum“, det vil vi jo få syn for ganske centralt, og måske endda „ugenert bader den nøgne kvinde i baghusets vindue“, nå nu kan man også være for krævende.

Med superrealistiske ting som „2 kodimagnyler opløses i vand“ vil det være af stor og overrumplende virkning at „stemple“ (som jeg kalder det) denne proces med selve teksten. Ligeledes „Stockholmsgade i støvregn“ og „badeværelsets 1000 watts lys“, samt „Irmas lydløse døre“. Og et eksempel på tomhedens kraft, et billede af en hotelseng, med teksten „i hotellernes senge hvor man knepper, dør og taber hver sit ansigt“. Fascinationen ved at steds- og tidsangive billeder er der altid. „En gl. spionfilms blålige væske flyder gennem mit fjernsyn“, den er jo meget svær at vende ryggen til. Det er direkte inspirerende at notere sig Thomsens ord „pulserende i 1000 x et ukendt antal grå nuancer“, Nye Digte s. 35.

Jeg har en idé. I begyndelsen af filmen introduceres en selektiv belysning, helt konkret en stærk lampe som lyser i mørket, oplyser

træer, blade, jord, hav, lyden af buskenes susen. En pen som skriver på papir. Et billede af Thomsen i dette lys. Hermed har vi introduceret at alle billeder i denne film er betydningsbærende. Denne lampeidé er god i troperne, men også i Danmark, hvis man kan finde steder hvor mørket hersker. Her kan også begrebet tilfældighed introduceres. Ikke verbalt, men konkret.

I en del af filmen videreføres denne idé med det begrænsede lysfelt i billedet. Nellike, rose, enkelte ting.

Vi må også arbejde med den enkle idé, at en bestemt slags billeder udløser en anden slags. At der er et hemmeligt system. Det gælder også klipningen og placeringen af musikfragmenter. Det kan foregå efter et metrisk mønster. Det vil være et dybt tilfredsstillende greb, som jeg tidligere har anvendt, men som jo er lige så uendeligt mulighedsrigt som selve tilfældighedsprincippet.

Og denne tanke: „Forvandle dette liv til nogle ark beskrevet på papir“. Således byder opgaven sig til med myriader af muligheder. Jeg vil gerne lave den film.

Møde hos Peter Bech Film 28.08.98 kl. 12.

Til stede: Dan Holmberg, Camilla Skousen, Niels Torp, Marianne Christensen (fra kl. 15), Jørgen Leth og Annette Nørregaard.

Dan Holmbergs idé om at dem, der havde lyst, kunne komme med en liste med billedforslag, gav godt udbytte. Han kom selv med en stor liste, som bl.a. rejste idéen om stills. Annette og Jørgen havde også lister med. Det var interessant at flere nævnte samme billeder. Camilla viste title-sekvensen fra „To die for you“ som præsenterede et meget spændende bud på hvordan tekst kan filmes. Hun foreslog også at vi kiggede på title-sekvensen fra „Homicide“. Det førte bl.a. til en snak om muligheden af at lave infrarøde optagelser.

Gennemgangen af billedlisterne, som blev kopieret og fordelt, førte til en god diskussion om filmens form. Spillereglerne blev endnu tydeligere. Vi er enige om følgende ting:

Filmen optages på sort-hvid film.

Dan „klipper“ de enkelte scener „i kameraet“, dvs. slutter og starter en indstilling ved at tone ned i sort eller op i hvidt (Camilla). Måske ikke hele filmen, men dele af den. Det giver med det samme en særlig rytme, et åndedrag.

Niels Torp foreslog at vi tager konsekvensen af den stiliserede approach og simpelthen splitter lyd og billede helt fra hinanden, væk fra det dokumentariske, lydene laves udpenslet og stiliseret og som efterarbejde, baseret på optagelserne som „manuskript“ for lydsiden.

Kun Søren Ulrik Thomsens oplæsning af digte og fortællinger optages med synkron lyd.

Dan Holmberg går ud i byen og laver en del af optagelserne på egen hånd. Han kører rundt i byen med kamera. Han tilbringer to dage i Søren Ulriks lejlighed, helst uden Søren Ulriks tilstedeværelse. (Jeg har nævnt det for Søren Ulrik som er helt indforstået, skal bare aftales).

Dan kører også til Stevns. Han skal ikke bruge fotoassistent, men en person til at hjælpe med at slæbe udstyr enkelte dage.

Stills: En del af filmen, mange elementer af Søren Ulrik Thomsens daglige univers, laves som stills af Dan Holmberg.

Statister: I nogle af de scener som Dan skal lave i byen, indgår personer som går, sidder på bæk etc. Vi besluttede os for at finde nogle bekendte, som kunne figurere i disse uhyre enkle scener. Ingen lyd.

Dan laver en liste over de billeder han har lavet.

Oplæsning optages i tomt rum (studie), med Søren Ulrik Thomsen. Flere takes af hvert digt. Kameraet pendler i det tomme rum.

Digtene skal ikke illustreres med billeder af de ting der optræder i digtene.

Måske kan man bruge et tilstandsbillede udefra, eller tekstbillede, eller også bare sort og det tomme rum, som variation. Sandsynligvis er det rigelig interessant at se digteren selv på den måde vi har isoleret ham i rummet.

Oplæsningerne optages i hans stue. Idé: Kamera starter i nær

af Søren Ulrik, langsom panorering væk fra ham ud i stuen, ind i sort felt (umærkeligt klip), derfra ind i nyt nærbillede af Søren i en anden position.

Samme aften mødte jeg Søren Ulrik Thomsen og fortalte ham at inspirationsniveauet var højt hos filmholdet. Det var han selvfølgelig glad for. Han syntes godt om alt hvad jeg fortalte ham. Ikke mindst den måde vi har tænkt os at filme hans oplæsning og hans historier på. Jeg gav ham ikke kopi af billedlisterne.

Han havde i øvrigt notater med til de historier han har lyst til at fortælle. De er alle sammen meget indholdsrige, levende, nogle morsomme. Han vil fortælle om hvorfor han er blevet digter, om dødens nærvær, om at han taler med Gud og sine katte, om „det patetiske“, om „da jeg var ung“, om sin kærlighed til farven grå, om et A-4 ark, om det usagte og det klart sagte, om det er blevet lettere eller sværere at skrive digte med årene, om (igen) Morbror Børge og sin egen „konservatisme“ og tro på form som tugtelse af kaos, og om hans tro på djævelen. Alt sammen godt stof, og meget generøst, det må jeg sige.

Men der er måske det problem at der er for mange historier – han ridsede 13 op. Jeg ville ikke umiddelbart vælge mellem dem, og forestiller mig at se på det senere. Evt. overveje en måde vi kan få så meget som muligt ud af dem på.

Gent, 1. april 1999

Kære Søren Ulrik.

Jeg ærgrer mig over at vi ikke fik tid til at mødes denne gang. Jeg savner at snakke med dig.

Det er mærkeligt at være så tæt på hinanden og arbejde så godt sammen, og så, ja så er Atlanten imellem, og så varer det pludselig lang tid.

Jeg behøver ikke at gentage at filmen efter min mening er blevet virkelig god. Den har været helt igennem behagelig og inspirerende

at lave. Du var fremragende og gav meget, og mine medarbejdere levede op til dit niveau. Jeg er meget glad for filmen.

De bedste hilsener

Jørgen

Jeg er stolt over filmen om Søren Ulrik Thomsen. Den er et resultat af gemytternes overensstemmelse og en stor gensidig inspiration.

Det var jo ikke givet på forhånd. Jeg var faktisk nervøs før vi gik i gang. Søren Ulrik Thomsen har en bestemt opfattelse af hvordan han vil præsentere sig. Jeg har en bestemt indstilling til hvordan jeg vil lave film.

Der var faldgruber. Jeg synes det er svært at lave film om litteratur, om det skrevne ord. Film kan ikke konkurrere med den suggestive styrke i digtes billedsprog. Man må afholde sig fra at illustrere et digt. Banalisere og udvande billedrigdommen i god poesi. Alt for meget føleri og forstå-sig-på kan være ødelæggende. Der skal en køligere strategi til. Søren Ulrik Thomsen havde selv ønsket at jeg lavede filmen om ham. Men det der fik det hele til at løfte sig, var da han under et ophold i Haiti gav mig frit slag til at „kannibalisere“ hans tekster. Jeg skulle føle mig fri og udelukkende gå efter at lave en film som var kunstnerisk tilfredsstillende for mig.

Jeg skrev i mit oplæg at ambitionen var at filmen skulle blive „lige så vibrerende og skarp som et digt“. Jeg havde intet ønske om at popularisere en digter som selv er meget bevidst om sin egen udstråling. Søren Ulrik Thomsen havde ikke brug for nogen udvanding af sit image eller sit værk. Men vi – man kan lidt udflydende sige det danske kulturmiljø – havde brug for et fyldestgørende filmisk portræt af ham. Jeg sagde ja til opgaven fordi den var udfordrende, og fordi jeg er en beundrer af hans poesi.

Det var udgangspunktet.

Det viste sig at vores kemi passede godt sammen. Det blev et lykkeligt samarbejde. Det var som om opgaven kom til mig på det rigtige tidspunkt. Jeg var klar til den. Søren Ulrik Thomsens digte

og personlighed inspirerede mig og mine medarbejdere til at lave noget meget rent og stærkt. Dan Holmberg har lavet noget af sit smukkeste arbejde nogensinde, og det samme har Camilla Skousen som klipper. Jeg tør sige, at filmen på grund af den inspiration selv blev et digt. Søren Ulrik Thomsen sagde flere gange til mig at han var sikker på at min kølige æstetiske distance over for hans – med hans eget udtryk – „overophedede“ poesi ville give et godt resultat. Det fik han ret i, synes jeg.